

RÉGÉSZETI TA

SZABÓ ISTVA

A MAGYAR ERED

Az uráli népek eurázsiai

1.

Kárpát-medence felé

2.

Szabó István Mihály
A MAGYAR NÉP EREDETE
Az uráli népek eurázsiai-amerikai őstörténete

MUNDUS – RÉGÉSZETI TANULMÁNYOK

szerkeszti:
Erdélyi István

Megjelent

Jakabffy Imre: *A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája, 5. kötet*
Erdélyi István: *Scythia Hungarica. A honfoglalás előtti magyarság régészeti emlékei*
Szabó István Mihály: *A magyar nép eredete. Az uráli népek eurázsiai-amerikai őstörténete*

SZABÓ ISTVÁN MIHÁLY

A MAGYAR NÉP EREDETE

AZ URÁLI NÉPEK EURÁZSIAI-AMERIKAI
ŐSTÖRTÉNETE

Mundus Novus Kiadó Kft.
Érd, 2022

Szabó István Mihály
A MAGYAR NÉP EREDETE
Az uráli népek eurázsiai-amerikai őstörténete

A címlapot tervezte
Susán Pál

A címlapon
A „pusztai népek jótevőjeként számbavett, a gonosz alvilági lényeket üldöző
ragadozómadár” – a karosi sírból származó övvereten (Dienes után, 1972)

MUNDUS
NOVUS

Felelős kiadó: a Mundus Novus Könyvek igazgatója

Kiadja: a Mundus Novus Kft.

Iroda/Levelezés: 2030 Érd, Földmunkás u. 6.

Telefon: +36-30/480-1042, fax: +36-23/379-050

e-mail: info@munduspress.hu

honlap: www.munduspress.hu

Felelős szerkesztő: Biernaczky Szilárd

Szövegszerkesztés és formatervezés: B. Wallner Erika

Szedte: Mundus Novus Kft. – Kiadványelőkészítés

Nyomta és kötötte: debreceni Kinizsi Nyomda

Felelős vezető: Bördös János

ISBN 963-9501-17-4

elektronikus verzió: eKönyv Magyarország Kft.

www.ekonyv.hu

HU 978-963-.....

ISSN 1417-7552

Néhai
DIENES ISTVÁN
(1929–1995)

kedves barátomnak,
a magyarok korai története
kiváló kutatójának emlékére

ELŐSZÓ

A magyarok őstörténetével ma (és hosszú idő óta) nemcsak Budapest akadémiai, egyetemi és múzeumi szellemi központjai foglalkoznak, hanem vidéki egyetemi városainknak (Debrecen, Miskolc, Kaposvár, Szeged, Szombathely) a múltat nagyon különböző módszerekkel faggató, magas színvonalon működő tudományos műhelyei is. Eredményeik nyomán a magyarságnak a honfoglalást megelőző évezredei, pontosabban azok a történelmi gyökerek tárultak fel, amelyek népünk északnyugat-szibériai szálláshelyéig nyúlnak vissza. Az utolsó 6-8 év alatt azonban Európa, sőt, a Föld népeinek ezernyi szállal és egymással elválaszthatatlanul összefonódott őstörténetére összpontosuló nemzetközi kutatómunka a magyarok eredetéhez is teljesen új, korábbi nézeteinket esetenként akár radikális revízióra is kényszerítő, adatokkal járult hozzá. Ugyanakkor annak is tanúi lehetünk, hogy a tőlünk sok ezer kilométerre, más kontinenseken dolgozó nyelvészek, régészek, samanológusok stb. a magyarokkal rokon népek múltjának minden korábbi képzeletünket felülmúló titkait, történetük mindmáig teljesen ismeretlen fejezeteit tárják elő. Mindez számunkra a visszatekintéshez, a generációk százain és ezrein át homályba vesző múltunk megismeréséhez, néhány évezred helyett már akár évtizedek téridő távlatait is látóterünkbe hozhatja.

Az itt közreadott munka a magyarság önismerete elmélyítésének nemes feladatához szándékozik hozzájárulni. Tanulmányom megírásánál négy vezérelvet követtem:

Először is: Nem tévesztettem szem elől, hogy a népek régmúlt története a valóságnak megfelelően kizárólag csak sokoldalú régészeti, antropológiai, nyelvészeti, néprajzi, genetikai, öskörnyezettani stb., – vagyis egyidejű és egyeztetett komplex humán- és természettudományos – megközelítéssel tárható fel. E diszciplínák külön-külön a történések folyamatába nagy valószínűséggel csak részbetekintést ha nyújthatnak, ha éppen nem félrevezetőek, amire a magyarság korai történetével foglalkozó és a jelenben is nagy számban publikált magyar nyelvű közlésekben példát szép számban találhatunk.

Másodszor: Szilárd meggyőződésem, hogy a múlt megismerésének útja csakis konkrét adatok, terepen és laboratóriumokban végzett mérési eredmények, dokumentált leletek, korrekt számítások és mindezek szinkronba hozott értékelésén át vezet het.

Harmadszor: Elvitathatatlannak ítélem az a tény, hogy az emberiség és természeti környezetének története csak egymással

szorosan összefonódó, egymást ezer szállal kölcsönösen befolyásoló egységes rendszerként tanulmányozható. Ez a nézet jut érvényre Glatz Ferenc (2002) állásfoglalásában is, aki az emberi társadalom és természeti környezete szoros koevolúciójának párhuzamos és összekapcsolt kutatását mint új modern irányzat bevezetését sürgeti. Érvényes ez a szemlélet nemcsak a természeti népek esetében, de amint azt a környezetvédelem szakemberei számtalan példával dokumentálni képesek, a modern ipari társadalmak vonatkozásában is.

Negyedszer: A magyarok őstörténetének kutatása mindezidáig, nagy részletességgel és elismerésre méltó eredményekkel bár,

de csaknem kizárólag a holocénre korlátozódott, és legfeljebb 8-9 ezer évig hatolt a múltba vissza. Kontinensünk népei korai történetének legújabb kutatási eredményei azonban nyilvánvalóvá teszik, hogy az európai felső paleolitikum glaciális és interglaciális időszakai folyamán végbement humán népesedési folyamatok dinamikájának ismerete nélkül a magyar őstörténet sem érthető meg.

Budapest, 2003 karácsonyán

Szabó István Mihály
Környezetbiológus kutatóprofesszor
a Tudományos Akadémia rendes tagja

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúttal fejezem ki köszönetemet feleségemnek, dr. Pobožsny Mária vegyész-mérnök kandidátusnak, amiért a magyar őstörténettel kapcsolatba hozható modern ameri-

kai szakirodalmi információkat a világhálóról a számomra összegyűjtötte, valamint hogy e könyv kéziratának előkészítésében folyamatos és sokoldalú segítséget nyújtott.

TARTALOM

Előszó	5	A magyar honfoglalókkal kelet-európai emberek tértek vissza (Végkövetkeztetések)	63
Tartalom	9	Utószó	71
Ezredforduló: Gyökeres változások az uráli népek őstörténetének a kutatásában	11	Ábrák és képek magyarázatokkal	73
A kelet-európai ember és természeti környezete a középső paleolitikum (moustiéri kor) végétől időszámításunk kezdetéig	13	A szövegben használt szakkifejezések magyarázata	109
Válogatott adatok a kelet-európai ember és természeti környezete történetéhez a felső paleolitikum és a poszt-glaciális korszak idejéből	15	Szakirodalom	135
Következtetések	28	Ábrák és képek listája	
Összefoglalás	34	1. ábra: A <i>Homo</i> nemzetség fajainak evolúciója	73
Az ugorok transz-szibériai vándorútja az Ob torkolatvidékétől Alaszkáig és szóródásuk Brit Kolumbia és Yukatan között	36	2. ábra: A <i>Homo sapiens</i> szétterjedése Eurázsia területén	75
Válogatott adatok az ugor nagyvad vadászok (a későbbi penut indiánok) transz-szibériai és amerikai vándorútjainak rekonstrukciójához	37	3. ábra: A <i>Homo sapiens</i> két pleisztocén végi kitörése Kelet-Afrika térségéből .	76
Következtetések	50	4. ábra: A <i>Homo sapiens</i> genetikai markereinek filogenezise	77
Összefoglalás	55	5. ábra: Haplotípusok és ezek %-értékekben megadott gyakorisága különböző népek populációiban	78
Az ugorok körútja Európából Szibériába és vissza Európába	56	6. ábra: Európai és egyes közel-keleti népek genetikai rokonságuk szerinti csoportosítása	79
Az uráli népek őstörténetének kronológiája	60	7a. ábra: Európa jégkori nyelvterületei ..	80
		7b. ábra: Európa nyelvterületei a holocén kor első felében	81
		7c. ábra: Európa nyelvterületei a holocén kor második felében	82
		7d. ábra: Európa jelen nyelvterületei ...	83
		8. ábra: Az úgynevezett „fekete vénusz”	84

9. ábra: Kőeszközök a magyarországi Szeleta-barlangból	85	18b. ábra: A Bering-szoros, Észak-Ázsia és Észak Amerika között már ősidők óta átjáró volt	96
10. ábra: 34 ezer éves mamutfigura Németország területéről	86	19. ábra: Az eurázsiai és kaliforniai uráli nyelvek felosztása	97
11. ábra: A Sungir-i (Oroszország) „törzsfő/fejedelem” és családja 27 ezer éves temetési leletei	87	20. ábra: A penut indián törzsek elterjedési területei Észak-Kaliforniában ..	98
12. ábra: Mamutcsontokból épült kunyhó rekonstrukciója	88	21. ábra: Indián nyelvterületek Észak- és Közép-Amerikában	99
13. ábra: Az átlagos léghőmérséklet ingadozása Európában az utolsó 40 ezer év folyamán	89	22. ábra: A Kennewick-i ember rekonstruált arcképe	101
14. ábra: Az indoeurópai népek családja	90	23. ábra: A gyapjas mamut (<i>Mammuthus primigenius</i>)	102
15. ábra: A gyapjas mamut jégkori elterjedési területe Európában (a), Ázsiában (b) és Amerikában (c)	92	24a. ábra: Az uráli népek feltételezett vándorútjai	103
16. a+b ábra: Amerika benépesülésének feltételezett útvonalai	93	24b. ábra: Európa vegetáció-térképe a pleisztocén/holocén kor határán	105
17. ábra: A finn-ugor nyelveket beszélő népek felosztása	94	25. ábra: Az ugorok szóródásának valószínűsített főbb útvonalai Ázsiában	106
18a. ábra: A Bering-szoros	95	26. ábra: Tlakszkala Kr. u. 400 táján. Maja vezérek szövetségkötése	108

EZREDFORDULÓ: GYÖKERES VÁLTOZÁSOK AZ URÁLI NÉPEK ŐSTÖRTÉNETÉNEK A KUTATÁSÁBAN

Az 1995 és 2002 között eltelt nyolc esztendő alatt a Föld népeinek az őstörténetével kapcsolatos sokoldalú nemzetközi kutatások terén számos olyan új eredmény született, amelyek az uráli népek történetét tekintve is, mind térben, mind időben korábban nem képzelt perspektívákat tárnak elénk. Az új horizont leglényegesebb elemei:

a) Szemben a közelmúlttal, amikor úgy vélték, az uráli népek, közöttük a magyarság őstörténetének korszakait (uráli-, finnugor-, ugor-stb) a holocén utolsó kétharmadának mintegy 6000–7000 évére lehet korlátozni, ezt az időszakot ma – Eurázsia viszonylatában – elvitathatatlanul legalább 40 000–35 000 esztendőre terjeszthetjük ki. Az uráli népek európai őstörténetének fénykora a felső paleolitikum idejére esett. A holocén kor Európában a vadásztársadalmak felbomlását és széthullását, az indogermanizáció előretörését és az uráli nyelvterület minimálisra szűkülését eredményezte, csakúgy, mint ahogy az uráli kultúrkör folyamatos, napjainkig tartó zsugorodásához vezetett.

b) Az uráli népek története egyáltalán nem szorítkozik az Urál-hegység két oldalára és a Kárpát-medencére. A *Homo sapiens sapiens* evolúciója még Afrikában, több mint 100 000 évvel ezelőtt, valahol a mai Kenya területén bontakozhatott ki. Ott és Ázsia felé történt vándorlása során már igen korán számos ki-

sebb, így többek között kaukázoid (europid) típusú népességre is differenciálódott. Ez utóbbiak egyike – a feltételezések szerint – a többitől elkülönülve, már Afrikában, a primitív proto-uráli nyelv korai kezdeményezéséért lehetett felelős. Később, a *Homo sapiens* subspecies *caucasicus* Európába vándorlásakor ez az europid és a többitől eltérően proto-uráli nyelvű népcsoport vett részt Kelet-Európa megszállásában. Mintegy 30 000 éves európai kulturális és nyelvi továbbfejlődése után, a pleisztocén végén, ezeknek az uráli vadászoknak egy csoportja Szibérián át Alaszkába jutott, és onnan Észak-, illetve Közép-Amerika területén terjeszkedett el. Ma az uráli nyelveket beszélő amerikai ugorokat mint „penut indiánokat” jelölik meg.

c) A magyarok ősei a pleisztocén végén Észak-Európából Szibériába áttelepült ugoroktól az Ob alsó folyása vidékén önálló etnikumként különültek el, majd néhány évezred elteltével az Urálon át visszatértek Európába.

d) Az uráli népek ezidáig nyelvészeti szempontok alapján történt felosztásán túlmenően, ma már nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a *finnek* ősei valószínűsíthetően és saját kutatóik véleménye szerint is eredendően *nem tartoztak* a Kelet-Európát a felső paleolitikum elején elfoglaló *uráli vadászok közé*. Jelen uráli anyanyelvüket, még a holocént megelőzően, az északi Volga vidékén, *nyelvcserével* szerezhet-

ték meg. Másrészt a *szamojédek*, akiknek nemcsak uráli nyelvét, de uráli eredetét is nyilvántartják, eredendően ázsiai (északnyugat-szibériai) mongolid népek voltak, és korábban valamely paleoszibériai nyelven beszélhettek. Mai uráli (a finnhez közelebb álló) nyelvükhöz ugyancsak nyelvcserevel juthattak. Valószínűsíthetően ez a megállapítás lehet érvényes a vogulokra és az osztyákokra is, akik mint szibériai őslakosok a szamojédekkel egyidőben tértek át uráli (ugorhoz és így a magyarhoz közelebb álló) nyelvre.

e) Végül az európai népek modern összehasonlító genetikai-biokémiai vizsgálatainak eredményei alapján elkerülhetetlenül változtatnunk kell azokon a nézeteinken, amelyeket a magyarságnak a Kárpát-medencében és az azt környező közép- illetve közép-kelet-európai régiókban élő népekhez fűződő történelmi kapcsolatairól vallunk. A *lengyeleket, ukráno-*

kat és horvátokat a nem rekombinálandó Y-kromoszóma bináris polimorfizmusára irányuló vizsgálatok szerint – a Föld népei között – *a magyarok legközelebbi genetikai (vérségi) rokonainak tekinthetjük*. E ma szláv nyelveken beszélő népeknek és a magyaroknak egykoron Anatólia felől bevándorolt, uráli nyelvű közös ősei Kelet-Európát a korai felső paleolitikum idején (mintegy 40 000 éve) együtt népesítették be. A holocén folyamán, míg a magyaroknak a pleisztocén végén Európából Szibériába kivándorolt ősei kontinensüinktől néhány ezer évig távol voltak, a lengyelek, az ukránok és a horvátok ősei szlavizálódtak. Azok a gyakran és még a tudomány egyes képviselői részéről is hangoztatott nézetek, miszerint a valamikor Ázsiából Európába szakadt *magyar nép* itt merőben idegen környezetben, *teljesen rokontalanul él*, ma már nemcsak naivaknak, de *tudománytalanoknak* is minősíthetők.

A KELET-EURÓPAI EMBER ÉS TERMÉSZETI KÖRNYEZETE A KÖZÉPSŐ PALEOLITIKUM (MOUSTIÉRI KOR) VÉGÉTŐL IDŐSZÁMÍTÁSUNK KEZDETÉIG

Kelet-Európa az Odera folyó, a Keleti-tenger, a Finn-öböl, a Fehér-tenger, az Urál-hegység, a Kaszpi-tó, a Fekete-tenger, a Kárpátok gerince vagy a Dnyeper folyó határolta, jellegében kontinentális, tenger-távoli, időjárásában szélsőséges, domborzati viszonyaiban inkább monoton és kevésbé tagolt, természetes vegetációja összetételében gyakorta csak sok száz kilométeres skálán változó és talajtakarója nagyfokú egyhangúságával jellemezhető, hatalmas kiterjedésű, ma uralkodóan szlávok lakta terület. Lényegesen eltér ez Nyugat Európának az óceánnal és annak öbleivel igen jelentős part-hosszúságban érintkező és ezáltal a távoli kontinensek felé nyitottabb, geográfiaiilag tagoltabb, csapadékosabb és enyhébb klímájú, talajtanilag és természetes vegetációját tekintve változatosabb, általában termékenyebb, jobb életkörülményeket nyújtó, sűrűbben lakott és nemzetiségi megoszlását tekintve komplexebb Atlanti régiójától.

Kelet-Európának mind a benépesültsége, mind környezeti viszonyai az utolsó 100 000 év alatt, a nyugati régiókhoz hasonlóan, sokszoros változáson mentek keresztül. A moustiéri kor (középső paleolitikum) végéig (mintegy 40 000 éve) és azt követően még néhány ezer éven át Kelet-Európa (főleg a mai Ukrajnának a Fekete-tengertől északra fekvő erdős sztyeppe és lombos erdő övezetei) lakosságát (ritka településsel) a *Homo neanderthalensis* alkotta, bár ezt viszonylag kevés leletanyaggal

igazolhatjuk. Ennek az embernek fő elterjedési területe valójában Nyugat-Európára (súlypontosan a mai Franciaországra) és a Mediterráneumra esett. Napjainktól számítva 40-35 000 évvel ezelőtt a neandervölgyiek kelet-európai szállásterületeit a Délnyugat-Ázsia felől és a Balkánon át érkező (valójában régmúltjukat tekintve kelet-afrikai eredetű) europid (kaukázoid) vadászok (*Homo sapiens sapiens*) törzsei keresztezték, és északkeleten, az Urál mentén, egészen az Északi-sarkkörig hatolva nagy területen szóródtak szét.

Ezek a keleti (nagyvad-, főleg mamut-) vadászok és leszármazottaik (szemben a velük egyidejűleg Nyugat-Európába vándorolt, különböző nyelveket beszélő europid rokonaikkal) – a kutatók mára már egyre határozottabb állásfoglalása szerint – (még talán Afrikából hozott) proto-uráli nyelveket beszélhettek, és az elkövetkező mintegy 30 000 év alatt Kelet-Európa népességét is ők alkották. Ma valószínűsítik, hogy még a mai Kelet-Európa (szláv nyelveken beszélő) népességének is jelentős hányadát éppen ezektől a felső paleolitikum kezdetén az Al-Duna irányából kontinensünkre egykoron elsőnek (az aurignaci kultúra megjelenésével egyidőben) bevándorolt vadászoktól származtathatjuk. Bár volt később, 25 000 éve egy második paleolitikus bevándorlás is: a gravetti kultúra. A neandervölgyi ember az europid vadászok megjelenése után néhány ezer év leforgása alatt fokozatosan el-

tűnt. Igaz, újabban – egyes feltárások dokumentumai szerint – jóval későbbi szigetszerű előfordulása, illetve még további több ezer éves túlélése is feltételezhető.

A késői moustiéri kor, illetve a felső paleolitikum (40 000-10 000 évvel ezelőtt) idején a humán populációk tevékenységét, intrakontinentális mozgásait, vándorlásait Kelet-Európában is a klimatikus viszonyokban bekövetkezett jelentős változások döntően befolyásolták.

Az úgynevezett riss-würm interglaciális időszak (annak mintegy 100 000-50 000 évvel ezelőtt lezajlott szakasza, Kelet-Európában az úgynevezett „mikulino”) után a würm glaciális (40 000-10 000 éve, Kelet-Európában az úgynevezett „Valdai”, a pleisztocén vége) következett. Ennek 22 000-18 000 évvel ezelőtti utolsó kemény eljegesedési (úgynevezett glaciális maximuma) időszakában Nyugat-Európa lakossága a mai Spanyolország területén, a közép-európaiak a Balkánon, míg a kelet-európaiak Ukrajnában, illetve Dél-Ukrajnában találtak menedéket. Bár a würm glaciális 15 000-16 000 éve már jelentősen felengedett, és észak felé a népek visszaáramlása is megindulhatott, Európa lakosságát illetően a würm végső szakaszában még egy utolsó nagyon rövid ideig tartó késői glaciális éreztette hatását.

Közvetlenül ezután, mintegy 10 000 éve, új korszak, a holocén vette kezdetét, amely az előző néhány ezer éves pleisztocén/holocén átmeneti korszak bevezetőjével oly mérvű, döntő környezeti, népességi és kulturális változásokat hozott, hogy sokan ma a felső paleolitikum Európáját az „Ó-Európa”, míg a holocénét az „Új-Európa” névvel illetik. E változások, amelyek különben az egész Föld bolygó felszínét érintették, elsősorban a következőkben nyilvánultak meg:

a) Általános felmelegedés; Kelet-Európában a maihoz hasonló klimatikus viszonyok kibontakozása.

b) Az integrált, kontinentális és az ezekbe hierarchikusan beépült lokális ökoszisztémák anyag- és energiaforgalmi rendszereinek megingása, biológiai frakcióik faji szerkezetének radikális átalakulása. A Föld biológiai egyen-

súlyának átmeneti megbomlása. Következmény: egyrészt a növénytakaró összetételének megváltozása, másrészt az egész Földön a nagy emlősök ma még nem tisztázott okokra visszavezethető tömeges pusztulása. Számos faj (köztük a vadászok fontos zsákmányállatai, például a mamutok, óriás szarvasok stb.) kihalása és végleges eltűnése.

c) A nagy-emlős vadászattal foglalkozó társadalmak gazdasági szerkezetének összeomlása. Ennek közvetlen következménye a vadász-közösségek felbomlása és e népségek globális mérvű kontinentális- és interkontinentális vándorlása. Legtöbbször jobb vadászmezők hiábavaló keresése.

d) A környezeti változások kényszerének hatására Európában új életforma alakul ki: terjed a növénytermelés, az állatok domesztikációja és az állattenyésztés.

e) A mezőgazdaság előtérbe nyomulása Európában párhuzamosan haladt az indogermán nyelvek terjedésével, amelyek Európa nagy részén felváltották Ó-Európa ősi uráli, pikt, baszk stb. nyelveit. A kulturális, szociálpolitikai és gazdasági élet átszerveződését, a régi és az új Európa hibridizációját erőteljes, új típusú belső népmozgások kísérték. A mezőgazdasági szakismereteknek az elszegényedett vadász-társadalmak körében való elterjesztését sokan a délkeletről bevándorolt békés, élelmiszertermelő neolitikus farmereknek tulajdonítják. Másrészt, többek szerint, a dél-oroszországi kurgánok egykoron gyorsan terjeszkedő, azonban kislétszámú harcias lovas népe lehetett az indogermanizáció fő európai katalizátora. A pleisztocén vége és az időszámításunk kezdete között Európában eltelt rendkívül mozgalmas 8000 év társadalmi átszerveződéseinek számos döntő fordulata és számtalan részletkérdése ma még megválaszolhatatlan és áttekinthetetlen. Biztonsággal ennek a korszaknak csak a végkimenetelét ismerjük.

A következő fejezetben, mind a humán mozgalmak, mind a természeti környezet változásainak viszonylatában, kronologikus sorrendben, e korok hiteles specialistáinak leírá-